

Житомирський державний університет імені Івана Франка (*Україна*)

Національна академія державного управління при Президентові

України (*Україна*)

Зеленогурський університет (*Польща*)

Бурятський державний університет (*Улан-Уде, Росія*)

Могилівський державний університет імені А. О. Кулешова (*Білорусь*)

Українсько-турецький культурний центр «СЯЙВО» (*Україна*)

ГЛОБАЛІЗОВАНИЙ СВІТ : ВИПРОБУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ

*Збірник матеріалів
Міжнародної науково-теоретичної конференції*

6-7 жовтня 2017 року, Житомир

Житомир-2017

УДК 316.32: 111.11

ББК 316.32: 111.11

Г 56

* - :
*Рекомендовано до друку Вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 2 від 29 вересня 2017 року)*

Редакційна колегія:

Сейко Наталія, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової та міжнародної роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна);

Козловець Микола, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна);

Демір Ѓокхан, заступник голови Правління українсько-іудецького культурного центру «Сяйво» (Україна -Туреччина);

Осинський Іван, доктор філософських наук, професор ФГБОУ ВО «Бурятский государственный университет» (Улан-Уде, Росія);

Старостенко Віктор, кандидат філософських наук, доцент, проректор з наукової роботи Могилівського державного університету імені А. О. Кулешова (Республіка Білорусь);

Телішун Сергій, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри публічної політики та політичної аналітики Національної академії державного управління при Президентів України (Україна);

Трохи Богдан, доктор габілітований, завідувач Лабораторії міфопоетики і філософії літератури Інституту польської філології Зеленогурського університету (Польща);

Вознюк Олександр, доктор педагогічних наук, професор кафедри дошкільної освіти і педагогічних інновацій Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна);

Поліщук Олена, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна);

Ковтун Наталія, доктор філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франка (Україна).

Г 56 «Глобалізований світ : випробування людського буття» : Міжнародна науково-теоретична конференція, 6-7 жовтня 2017 року : [матеріали доповідей та виступів] / редкол. М. А. Козловець [та ін.]. - Житомир : Вид-во Євенок О. О., 2017. - 404 с

У збірнику матеріалів конференції розглянуто філософські, політичні, економічні, етнічні, соціальні та психологічні аспекти буттєвості людини у глобалізованому світі, проаналізовано вплив нових форм життя, новітніх технологій на світорозуміння і світобачення людей, розкрито вплив глобалізації на пошуки відповідей на споконвічні питання, пов'язані з буттям людини: щодо її сутності, місця і ролі в соціумі, мотивів її поведінки.

Висунуто й обгрунтовано низку гіпотез, пов'язаних з напрацюванням нових культурних і мисленнєвих стратегій, покликаних стати однією із можливих відповідей на виклики, що породжені процесами глобалізації і втратою необхідних для сталого розвитку цивілізації її людиновимірних ідентифікацій.

The proceedings of the conference contain the discussion on philosophical, political, economic, ethnic, social and psychological aspects of the being of human life in globalized world. The influence of new forms of life, new technologies on the worldview and the world understanding by the people are analyzed as well as the influence of globalization on the search for answers to eternal questions related with the man's being in relation to his essence, place and role in society, the motives of his behavior are revealed.

The proceedings presents and substantiates a number of hypotheses related to the development of new cultural and thinking strategies called to become one of the possible answers to the challenges posed by the processes of globalization and the loss of human-dimensional identities necessary for sustainable development of the civilization.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. За достовірність інформації, точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть відповідальність автори матеріалів.

УДК 316.32: 111.11

ББК 316.32: 111.11

ISBN 978-617-7483-90-7

© Колектив авторів, 2017

© О. О. Євенок, видання, 2017

ФЕНОМЕН ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Сучасний період розвитку інформаційного суспільства, зумовлений швидким темпом культурних та соціальних процесів і глобальним впливом Інтернет-технологій на світську, але і на релігійну сферу, актуалізує увагу до феномену віртуальної реальності, що претендує на символ нової міфології в інформаційному світі, на засіб перетворення об'єктивної реальності. У сучасних умовах віртуальна реальність постає фактором справжньої екзистенції людини, її соціалізації та самореалізації у контексті соціально-комунікаційної діяльності.

Метою аналізу постає віртуальна реальність як соціально-психологічний феномен, що зумовлює вихід свідомості людини за межі реального та визначає можливості формування індивідуального і колективного релігійного досвіду.

Теоретичною основою дослідження стали публікації А.Соколова, Н.Носова, Є.Таратути, А.Малишко, А.Фандеєвої тощо.

Феномен віртуальної реальності передбачає формулювання питань щодо сутності реальності загалом та можливостей її осягнення, що привносить дослідження віртуальної реальності у простір філософського дискурсу.

Сучасний світ продукує різні типи реальностей. Загалом, у проблемі аналізу реальності можливо виділити різні аспекти - «якісний» - існують різні сорти реальності; кількісний - існують різні ступені реальності; рівневий - існують **різні рівні** реальності. У наші дні

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У МІНЛИВОМУ КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ

проблема типології реальностей стала значно складнішою, адже поширились поняття «віртуальна реальність» і «можливий світ» [8, с. 163-164].

Реальність можливо визначити як буття у формі речей, суть буття речі, а саме:

- Невизначене, безмежне чисте буття у формі абсолюту;
- Неоречевлене буття у формі ідеї чи ідеалу;
- Дійсність, що означає єдність творця і створеного.

Віртуальний світ - це світ глобальної комунікації, що зумовлює його існування у межах людського спілкування. А отже, і параметри віртуального світу будуть базуватися, передусім, на прагматичних і комунікативних принципах.

Хоча поняття «віртуальність» і ввійшло у широкий науковий обіг лише у 1984 році завдяки дослідженням комп'ютерних реальностей Дж.Ланье, означений феномен в контексті змінених станів свідомості був представлений у історії філософської та теологічної думки у онтологічному, гносеологічному та аксіологічному вимірах, що зумовлює необхідність аналізу різних аспектів його прояву.

Поняття «віртуальної реальності» може мати наступні визначення:

- віртуальна реальність онтологічно відокремлена від основної, але рівноправна щодо неї, при цьому має на увазі, що віртуальна реальність може виникнути на основі будь-якого образу, але буде переживатись як повноцінна реальність;
- віртуальною реальністю може бути та межова ситуація, коли життя та смерть, реальне та фантазія зливаються у єдине ціле, перестають сприйматися як протилежності;
- віртуальна реальність може постати як результат зміни свідомості, коли людина виходить із реальності суб'єктивної у реальність віртуальну;
- віртуальною реальністю може постати реальність телевізійна, як результат штучно створеного телепропагандою буття;
- віртуальна реальність може постати як кібернетичний простір, створений комп'ютерними засобами;
- у сучасному комунікативному просторі віртуальна реальність сприймається як світ симулякрів (у термінах Ж.Бодріяра) [10, с 60-61].

Витоки осягнення віртуального сягають міфологічного осмислення буття, адже аналіз міфотворчості в архаїчній культурі показує, що ідеї віртуальності тісно пов'язані з сутністю міфу як універсального способу конструювання реальності.

«Віртуальні реальності» створюються самою людиною, на основі її суб'єктивного досвіду, причому організація цього досвіду демонструється особливим текстом, який створюється в рамках технологій віртуальної реальності. У цьому сенсі віртуальні реальності розташовані в категоріальному просторі «існування - реальність - умовність». Н. Носов виділяє такі специфічні властивості віртуальної реальності незалежно від її «природи» (фізична, психологічна, соціальна, технічна тощо): породження, актуальність, автономність, інтерактивність [7, с 33].

У дискурсі історико-філософських досліджень феномен віртуальності дозволяє концептуалізувати філософське знання, адже створює можливість зрозуміти сутність символічних реальностей, внутрішнього світу людини.

Варто зазначити, що у античній та середньовічній філософії категорія віртуальності постала однією з основних проблем аналізу. У античну епоху поняття «віртуальне» вживалося в значеннях «можливість», «спосіб існування ідеї», «внутрішня сила». Таке трактування можна знайти, передусім, у працях Платона. Платонівське поняття «копія копії» має на увазі спосіб існування ідеї; розрізнення сутності від уявлення. Платон не бажав вірити у закінчену реальність чуттєвого світу, що оточує нас часовим потоком, адже, відповідно до його уявлень, всі речі навколо нас - лише образи досконалих та вічних ідей, яким відповідає істинне знання.

У середньовічній філософії ідея віртуального в формі вирішення проблеми сили, енергії активності досліджувалася у творах представників патристики та схоластики, які

стверджували, що кількість і типи реальностей, що формують буття людини, визначаються лише її самосвідомістю, здатністю до осягнення граничних реальностей у комунікації з вищою трансцендентною сутністю, «як «вгору» до Бога, так і «вниз» від Бога, людина може проходити нескінченну кількість проміжних реальностей. І як ілюстрація, описувалися дві з них, позначені як «внутрішня людина» і «досконала людина». Середньовічні схоласти допомогою поняття «virtus» намагалися відповісти на питання, як абсолютні сутності реалізуються у тимчасових подіях, а Фома Аквінський за допомогою поняття віртуальності намагався вирішити питання щодо співіснування реальностей різного рівня, наприклад, душа мисляча, душа тваринна, душа рослинна

У Новий час поняття віртуального зустрічається в працях Декарта, Лейбніца, Канта, Гегеля. Спільність віртуального з ідеями Декарта розкривається в тому, що у віртуальному світі всі фізичні елементи втрачають свою матеріальну сутність, а незмінним залишається лише картезіанський суб'єкт «я мислю». «У творчості Лейбніца віртуальне набуває значення «virmalite» - неусвідомленого змісту розумної душі. А Кант усуває проблему віртуального буття, адже визнає віртуальну присутність у тілесному світі нематеріальних речей опосередковано через ефект. Гегель визначив віртуальне як щось середнє між «належить мені» і «чужим». Тобто, за Гегелем, віртуальний предмет - це той предмет, яким ще не можна користуватися, так як він залишається ще «своїм іншим»[11, с.49].

Ключовою властивістю віртуальної реальності є імерсія (занурення). Головним способом генерації подібності у віртуальній реальності є симуляція, що відповідає рівню модельної, функціональної подібності. «Віртуальні світи володіють власною темпоральністю і каузальністю: час у віртуальних світах може бути зворотнім, що з урахуванням динаміки віртуальної реальності може призводити до порушення причинно-наслідкових зв'язків»[1, с.10]. Віртуальна реальність визначає своє власне існування у просторово-часових координатах, яке не залежить ні сфері матеріального світу, ні від сфери суб'єктивної реальності. Феномен віртуальної реальності постає як такий, що містить у собі в знятому вигляді об'єктивний і суб'єктивний першопочаток. До віртуальної реальності необхідно застосовувати не речовий підхід, а подієвий підхід, причому опис віртуальної реальності варто будувати за наступним принципом: спочатку віртуальний потік, єдиний і безперервний, потім події, але не навпаки. І якщо природні процеси відбуваються в реальному фізичному часу, а координація між ними в свідомості формується в рамках природної установки тимчасового сприйняття, то в процесі конституювання віртуальної реальності можливо встановлювати будь-які часові виміри конструювання подій. Варто зазначити, що динаміка соціальних перетворень в контексті інформаційно-комунікаційних перетворень зумовлює вплив віртуального часу на час соціальний: під впливом першого другий теж помітно прискорюється, все більше і більше впливаючи на реальність, роблячи її все більш невизначеною.

Онтологічний статус «віртуальної реальності» потрібно розглядати саме через сенс поняття «симулякра» (у термінах Ж.Бодріяра), у силу чого «віртуальна реальність» постає простором симулякрів як відчужених знаків, які на відміну від знаків-копій фіксують не подібність, а різницю із референтною реальністю. «На противагу актуальній дійсності, що виражає цілісність, стабільність і завершеність, віртуальна реальність є джерело розрізнення (відмінності) і багатоманітності. Таким чином, віртуальна реальність феноменом, іманентним самій структурі буття, що втілює можливість творчої діяльності. Адже людина постає споконвічно зануреною у віртуальну реальність, і переходить із одного віртуального стану до іншого. Тобто віртуальна реальність - це те ресурсне середовище, підтримало і виховало людину, оскільки людство завжди намагалося облаштувати навколишній світ, створюючи свої світи, які, за великим рахунком, і є «віртуальними»[3, с.38].

У вимірі релігійних комунікацій означені визначення віртуальної реальності дотичні до специфічних психологічних станів осягнення сакрального (зокрема, феномену молитви комунікації з поза чуттєвими трансцендентними сутностями), містичних видінь тощо, окремих релігійних деномінаціях (наприклад, харизматичних церквах протестантського

спрямування) перехід у стан віртуальної реальності на рівні психологічної зміни власної свідомості є частиною культово-богослужбової практики.

Так, простір і час для віруючих набуває певної цінності та сенсу тільки тоді, коли вони стають сакральними. Категорія часу стає такою тільки у зв'язку з категорією вічності. Час переживається як постійне, напружене очікування кінця земного існування й переходу до нового стану, час заступає вічність. У християнській традиції земне життя - це лише приготування до майбутнього вічного життя, і це приготування завершується смертю. Якщо зосередитись на творчості представників патристики, то земне життя постає як випробування перед життям вічним, тобто для віруючого межі між світами реальним і віртуальним нівелюються. Зокрема, із житій святих подвижників Києво-Печерського монастиря можливо зробити висновок, що ворожий світ за стінами монастиря був представлений як реальними ворогами, так і фантастичними. При цьому останні для ченця не менш реальні, ніж перші. І якщо в чернечих творах мова йде не про якогось конкретного ворога, то завжди говориться про ворогів «видимих і невидимих» [4].

У міфологізованій свідомості давніх русичів розвивається межа між світом реальним і світом віртуальним, тому цілком земні подвижники благочестя набувають надприродних рис та властивостей. Так сталося, наприклад, з Іллею Муромцем, знаменитим билинним героєм і [в той же час канонізованим святим, ченцем Києво-Печерського монастиря.

Загалом, можливо зазначити, що чернеча жорстка аскетична практика з її аограничними ситуаціями між життям та смертю постає як постійне творення віртуальної реальності шляхом досягнення інших вимірів буття.

Жорстка аскетична практика породжує містичний досвід, що формує різні рівні віртуальної реальності. І у старозавітній, і у новозавітній традиціях представлені численні містичні одкровення пророків і апостолів, що постали результатом їх аскетичного життя та згонатхнення. У містичному досвіді відбувається зустріч трансцендентного із реальністю, і можливо стверджувати, що шлях аскези, який властивий лише подвижникам, відкриває /трішній світ людини, дає їй змогу пізнати свою власну сутність, свій духовний потенціал, можливість тієї сильної волі, хю закладена в неї природою, дозволяє досягнути містичний

ІХ спілкування із божественним. Містика - той внутрішній досвід, який дає змогу «доторкнутись до духовного, Божественного світу, а також внутрішнє досягнення нашого природного світу. Можливість містики передбачає наявність у людини особливої здатності безпосереднього, над розумного і надчуттєвого інтуїтивного досягнення Божественного.

У більшості святих католицької церкви (особливо жіночої статі) присутній момент істинної екзальтації, що супроводжувався чудесними видіннями і з Христом, і з згоматр'ю, відчуттям стигматів ран Христових. Найбільш яскраві приклади - Катерина ленська та Жанна Д'Арк.

У психологічному плані віртуальність може межувати з геніальністю, адже вона є вищим ступенем творчих проявів особистості, оснований на ірраціональному натхненні, і ілежить до феноменів граничного людського буття. У.Ч.Ломброзо геніальність межує з зумством із-за її відірваності від реального світу. Прикладом може слугувати постать артіна Лютера, якому був властивий містичний аспект сприйняття навколишньої ільності. Прикладом може слугувати його «§ереживання у башті», коли під час роботи над їментарями до латинського тексту Псалмів йому по-новому відкривається текст Біблії, зго психологічний стан полягає у новому усвідомленні проблеми спасіння, що постає гд Лютером раптовим благочестивим осяянням. Суть його у «полягала у парадоксально-ілектичному «перевертанні» проблеми виправдання і порятунку. Як вказує Е. Соловійов, етер «усвідомив себе безпосередньо причетним до Бога через ту саму осудну здатність вісті, яка якраз і свідчила про його відсутність божественної благодаті. Відчай у своїх іах з'явився як прямий вираз рятівної віри, а колишні чернечі подвиги як дії, які хоча і кли необхідні для підготовки цього внутрішнього осяяння, але самі собою були зусиллями, ря Бога і порятунку абсолютно байдужими» [9, с.74]. Таким чином, комунікація з вищою

божественною сутністю стає завершеною лише у переході психіки віруючого у віртуальні стани, адже лише в цьому випадку комунікант отримує бажану йому відповідь на надіслане повідомлення.

Водночас, релігійні комунікації отримують прояв не лише у соціально-психологічному, але і у технічному вимірі. Глобальні процеси У сучасному світі, активне поширення інформаційно-комунікаційних технологій загострюють необхідність адаптації віруючого до умов різноспрямованих культурних потоків та мультикультурних феноменів. Інтернет^ породжує величезну кількість можливостей для реалізації ідентичності людини та розширення можливостей шляхів творчої активності. Водночас, головною небезпекою і виникнення дисонансу між реальним і віртуальним, адже чим більш привабливим виявляється віртуальний світ, тим складніше людині повернутися в буденність світу реального. Окрім того, людина втрачає здатність протистояти труднощам реальності, втрачає волю до подолання реальних життєвих перешкод.

Водночас, «порушення діалектичної єдності життя і смерті, породжене віртуальною! реальністю, веде до радикального переосмислення онтологічних, аксіологічних, соціальних умов існування людини. В умовах множинної (розмитої) ідентичності, втрати тілесності, відірваності від цілісності світу у людини формується відчуття фальшивості свого буття» [2, с 18], що дозволяє говорити про серйозну небезпеку глобального відчуження людини не тільки від іншої людини, але і від власної сутності і від реальності загалом.

Таким чином, можливо стверджувати, що віртуальна реальність постає ключовою зоною реалізації релігійних комунікацій не лише на психологічному рівні (як можливість входження у містичні стани осягнення божественного), але й на технічному рівні, шляхом віртуального спілкування зі служителями культу різних релігійних конфесій.

Література

1. Браславский, П.И. Технологии виртуальной реальности как феномен культуры конца XX - начала XXI веков: дисс. канд.. культурологи / П.И.Браславский . - Екатеринбург, 2003
2. Зябрина, А.В. Категория виртуальной реальности в социально-философском дискурсе А.Зябрина, З.Максютова // Вести Волгоградского государственного университета. - Сер.7. - 2015. - №1(27). - С. 15-21
3. Кавалеров, В.А. Смысловое поле «сообщества знаний» у измерениях информационного континуума/ В.Кавалеров // Гуманитарный часопис. - 2011. - №4. - С.36-43
4. Києво-Печерський патерик. - К.:Час, 1991. - 278 с
5. Компанцева, Л.Ф. Философские и языковые аспекты формирования концепта виртуальной! реальность [Электронный ресурс] / Л.Компанцева. Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/oldjrn/natural/sitsbo/01-l-2008.pdf>, свободный. - Название с экрана.
6. Малышко, А.А. Философские проблемы виртуальной реальности (историко-философский анализ) : автореф. дис. ... канд. филос. наук / Малышко Александр Алексеевич. - Мурманск, 2008. - 22 с.
7. Носов, Н. А. Виртуальная психология / Н. А. Носов. - М.: Аграф, 2000. - 432 с.
8. Соколов, А.В. Философия информации : проф.-мировоззр. учеб. пособ. / А.В. Соколов ; С-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств. - СПб. : СПбГУКИ, 2010. - 368 с.
9. Соловьев, Э. Прошлое толкует нас : (Очерки по истории философии и культуры) / Э. Соловьев. -М.-.Политиздат, 1991. -432 с.
- Ю.Таратута, Е.Е. Философия виртуальной реальности / Е.Е.Таратута. - СПб., 2007. - 147 с.
- Н.Фандеева, А.К. Виртуальная реальность: ретроспективный анализ понятия / А.К.Фандеева Грани: Філософія. - 2014. - №2. - С.48-55

Ярунів Михайло. Трансформація ціннісних орієнтирів сучасної молоді в Україні. 173

**ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА У МІНЛИВОМУ
КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ.....176**

Slyusar Mykola. "Clip thinking" as a social phenomenon of the present.....176

Андрушко Людмила. Значення митної експертизи ікон XVI-XVII ст. в контексті національної безпеки України.....178

Бондар Юрій. Свобода слова як психотехнологія впливу в контексті суспільно-політичних трансформацій: історичний аспект.....181

Гончаренко Ольга. Філософсько-педагогічні ідеї Якіма Яреми та освіта сьогодні.... 187

Истомина Ольга. Политический дискурс в условиях глобализации.....190

Кириченко Віктор ІЯЗор. Особистість у сучасному інформаційному просторі: глобалізаційні виклики XXI ст. 193

Кириченко Микола. Реалізація буттєвості людини в мінливому інформаційно-комунікативно-соціокультурному просторі: онтологічні, аксіологічні, технологічні виміри.....196

Ломачинська Ірина, Ломачинська Світлана. Феномен віртуальної реальності в контексті релігійних комунікацій.....200

Мельник Вікторія. Буття суб'єкта Б культурних процесах мінливості глобалізованого світу: постмодерністська методологія.....,.....,..... 205

Новицький Дмитро. Застосування мережі інтернет в інформаційних війнах сучасного глобалізованого суспільства.....208

Піддубна Лідія. Буттєвість людини інформаційного суспільства в умовах мегаполісу . 211

Поліщук Олена. Естезис в інформаційно-комунікативному просторі сучасності.....214

Рудакевич Олег, Рудакевич Марія. Етнічність в націєцентричному світі в умовах глобалізації.....216

Сапенко Роман (Sapenko Roman). Homo communicans - человек XXI века.....220

Соколовський Олег. Розвиток христологічних уявлень у вченні юдеохристиянства. . . . 224

Шевченко Наталія. Осмислення феномену перформенса в контексті діалогу культур.....227

Чапліська Оксана. Дискурс жіночого тіла у сучасному альтернативному мистецтві.. 229

Хом'як Наталія. Особистісні виміри відчуження в постгуманному просторі сучасності.....231

Федоренко Валерій. Взаємозв'язок армії і сучасного українського суспільства в контексті глобалізації військової політики.....235

Федоренко Володимир. Морально-правове регулювання поведінки військовослужбовців збройних сил України в контексті ідеологічної глобалізації.....238

ІМПЕРАТИВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ Й НОВИЙ ОБРАЗ ЛЮДИНИ..... 241

Безпальчук Юлія, Саковець Марія. Людина і природа в глобалізованому світі: філософський аспект.....241

Маловицька Людмила. Екологічна етика посттрадиційного суспільства: новий «старий» образ людини.....243

Мальцев Олег. Космічна еволюція людини у концепції Олени та Микол Реріхів.....248